

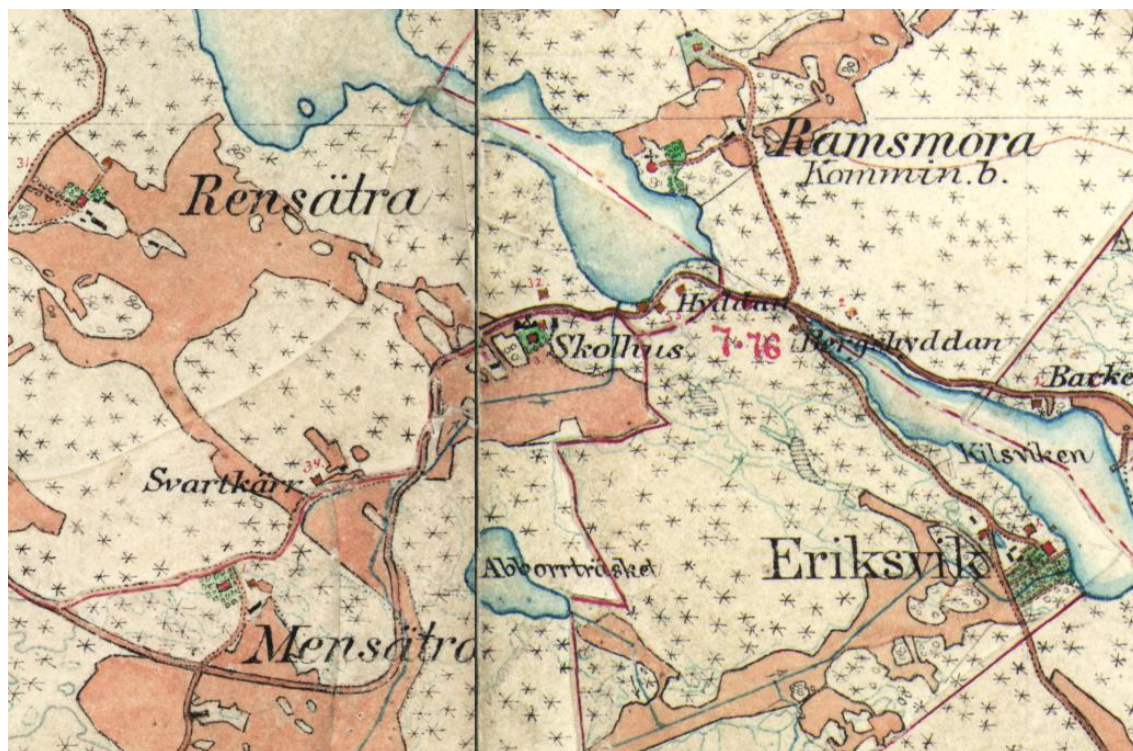
Kulturmiljön vid Boo kyrkväg

Sågtorp blir Boos sockencentrum

Ormingelandet och Boo var länge en glest befolkad del av den inre skärgården och först 1635 hade Boo-borna blivit så många att området fick rätt att bilda en kapellförsamling under Värmdö socken. Hela Boo ägdes av de tre godsena Boo, Kummelnäs och Velamsund och ägaren av Boo gård hade till och med patronatsrätt, d v s rätt att tillsätta prästen och andra församlingstjänster.

Även om vården av sjuka och fattiga var sockens ansvar saknade den lilla kapellförsamlingen medel för sjuk- och fattigvården och de hjälpbehövande fick turas om att bo hos andra Boo-bor. På 1830-talet blev torpet Ladängsslätt vid Lännersta en tillfällig lösning när nöden blev allt för stor och sockenstämman började undersöka möjligheterna till att ordna en riktig fattigstuga. Ett av förslagen var att hyra torpet Sågtorp vid landsvägen mellan Stockholm och Värmdö. De fattiga fick dock vänta till 1898 innan en sjukstuga fanns på plats. Sågtorpet byggdes på 1860-talet i stället om till en Boos första folkskola som enligt folkskolestadgan från 1842 skulle finnas i varje socken. På så sätt började området kring Sågtorpet utvecklas till ett sockencentrum. En större skolbyggnad uppfördes 1873 och den första skolan blev först lärarbostad och revs 1924.

Sågtorpsskolans nuvarande byggnader har uppförts etapper med start 1949. En av byggnaderna som tillhört skolan ligger inom planområdet, strax väster om skolgården. Det är den så kallade rektorsvillan på nuvarande fastigheten Mensättra 1:168 som uppfördes omkring 1915 och rymde ursprungligen både skolsalar och en bostad för klockare eller lärare. På 1940-talet gjordes en större ombyggnad och hela byggnaden blev en rektorsbostad.

Området kring Boo Kyrkväg enligt häradskartan från 1902-03.

1898 förvärvade Boo socken den så kallade skolhustomten och Sägtorp började utvecklas till ett sockencentrum med kommunal och annan service. Vid sekelskiftet 1900 uppfördes efter en lång tids diskussioner en sjukstuga och fattighus i västra delen av området, nuvarande fastigheterna Mensåtra 1:183 och 1:166. Några årtionden senare byggdes sjukstugan om till ett kommunalhus som förutom den kommunala förvaltningen även rymde ett bibliotek, arkiv och bostäder. När den kommunala förvaltningen flyttade till nya lokaler vid Värmdövägen väster om Orminge i slutet av 1940-talet, togs det gamla kommunalhuset över av församlingen och byggdes om för att rymma bland samlingsal, pastorsexpedition och personalbostäder. Byggnadens nuvarande för 1950-talets typiska fasadutformning härrör från denna ombyggnad. I slutet av 1980-talet byggdes ett nytt församlingshem och administration vid Värmdövägen och det gamla församlingshemmet byggdes därefter om till lägenheter.

1923 kompletterades området med ett ålderdomshem, Boo hemmet, i ett centralt läge mellan sjukstugan och skolan. Det är troligen efter detta som sjukstugan byggdes om för att användas som kommunalhus. Redan på 1950-talet blev ålderdomshemmet för litet och ett nytt ålderdomshem, Sofiero, uppfördes i Björknäs. Boo hemmet lades ner 1972 och byggnaden togs senare över av Nacka kommun.

Ett helt komplett sockencentrum blev Sågtorp 1923 då Boo kyrka invigdes i samband med att Boo efter nära 300 år som annexförsamling till Värmdö blev en fristående församling. Kyrkogården hade börjat anläggas redan 1911. Platsen för den nya kyrkan låg också nära prästgården Ramsmora på andra sidan Sågsjön.

Landskapet med Mensättra gårds odlingsmarker nedanför sockencentrat behöll sin agrara prägel fram till 1900-talets mitt. På 1950-talet anlades en idrottsplats på den tidigare åkermarken, men redan 1931 hade den gamla landsvägen som slingrade sig genom landskapet ersatts med en rakare och för bilismen anpassad väg rakt över den tidigare odlingsmarken.

Området kring Boo kyrkväg på 1950-talets ekonomiska karta med Värmdövägen i nuvarande sträckning (kartan tryckt 1967).

Bebyggelsemiljön

Miljön i området kring Boo kyrkväg visar en mycket stark koppling till Boo sockens historia och utveckling. Området intill gamla landsvägen mellan Stockholm och Värmdö utvecklades från 1860-talet först till socknens och senare kommunens centrum tills ett nytt kommuncentrum togs i bruk vid mitten av 1940-talet. Efter det har skolan och församlingen fortsatt präglade området.

Hela planområdet präglas av sin tidigare funktion med byggnader som både genom karaktärsdragen och placeringen på den tidigare gemensamma skolhustomten har ett tydligt läsbart sammanhang med varandra. Bebyggelsen har

bevarat sina karaktärsdrag väl och förutom de arkitektoniska värdena bär på höga samhällshistoriska och socialhistoriska värden.

Placeringen, med huvudbyggnader indragna från den tidigare landsvägen med entréer vända mot vägen, och uthus- och annexbyggnader i vinkel närmare vägen, är ett viktigt karaktärsdrag för området. Orienteringen mot Boo kyrkväg berättar också om den gamla landsvägens betydelse för platsens utveckling. Sambanden mellan byggnaderna och att området tidigare utgjort en gemensam tomt är synlig även genom att det saknas staket eller andra privatiserande avgränsningar mellan de nuvarande fastigheterna. Bebyggelsen visar en tydlig anpassning till landskapets former genom traditionella lägen i suterräng, bevarade berghällar och flera gamla träd. Tomterna är mycket lummiga och förutom träd finns det även buskar och andra planteringar.

Hela planområdet bedöms utgöra ett särskilt värdefullt bebyggelseområde enligt PBL 8:13.

Värdebärande egenskaper

- Läsbarheten av den tidigare gemensamma skolhustomten utan privatiserande inslag mellan fastigheterna
- Placeringen med huvudbyggnader indragna från den tidigare landsvägen med infarter och entréer vända mot vägen och uthus- och annexbyggnader i vinkel närmare vägen
- Bebyggelsens orientering mot den gamla landsvägen
- Bebyggelsens landskapsanpassning, suterränglägen, bevarade berghällar, flera gamla träd och lummiga tomter.

Vy längs Boo kyrkväg mot planområdet med flera stora träd och hög grad av lummighet.

Tomterna är naturpräglade med gamla träd och bevarade hällmarksgränser. Huvudbyggnaderna ligger i södra delen av tomterna, uthus och annex i vinkel och närmare vägen.

Södra delen av området, mot idrottsplatsen, har ängskaraktär med gräs, buskar och stora träd i mötet med den tidigare åkermarken. De i sen tid bildade fastigheterna saknar avgränsningar med staket och plank mellan varandra. Centralt i bild kan man se ett gammalt odlingsröse i rektorsvillans trädgård.

Att bebyggelsen har ett historiskt och funktionellt sammanhang visas bland annat av kopplingar mellan byggnaderna som här mellan fd församlingshemmet och ålderdomshemmet.

Stora ekar mellan fd lärarbostaden och skolgården.

Mensättra 1:183 – fd församlingshemmet med pastorsexpeditionen

Byggnaden uppfördes ursprungligen som sjukstuga ca 1900 och blev efter invigningen av ålderdomshemmet på 1920-talet ett kommunalhus med lokaler för den kommunala förvaltningen, samlingsal, bibliotek och personalbostäder. 1936 gjordes en tillbyggnad vid västra gaveln för arkiv och expedition. Det nuvarande, tidstypiskt 1950-talistiska uttrycket fick byggnaden vid en genomgripande ombyggnad ca 1951 efter ritningar av arkitekt Tore Moxness. Byggnaden blev då ett församlingshem med pastorsexpedition. Några år tidigare hade den kommunala förvaltningen flyttat till nya lokaler vid Värmdövägen väster om Orminge. Den senaste tillbyggnaden som påverkat exteriören gjordes ca 1968 då mittpartiet mot norr byggdes ut för att rymma arkiv och personalutrymmen. Omkring 1992 gjordes en inre ombyggnad för personalbostäder och de två altanerna mot söder tillkom.

Utvändigt präglas formspråket av två årsringar. Planformen, fönstersättningen och fönsterformerna och några byggnadsdetaljer hör till sekelskiftet 1900, medan taket, de putsade fasaderna, fasadutformningen, färgsättningen och fönstren härrör från 1950-talets ombyggnad.

Till byggnaden hör en uthuslänga som står i vinkel mot huvudbyggnaden och vid den gamla landsvägen. Byggnaden har en tredelad planlösning vilket är väl synligt

i den symmetriska fasadutformningen. Formspråket är traditionellt med drag av 20-talsklassicism. Byggnaden är utvändigt mycket välbevarad med ursprungliga byggnadsdelar och detaljer. Taket är dock nyligen omlagt med betongpannor och har försetts med tidsenliga säkerhetsdetaljer som saknar kulturvärden.

Både huvudbyggnaden och uthuset bedöms vara kulturhistoriskt särskilt värdefulla byggnader enligt PBL 8:13.

Värdebärande byggnadsdelar och egenskaper

- Planformen och volymen som är anpassad till läget i suterräng. 1 ½ våning med källare och låg tillbyggnad i väster.
- Fönstersättningen som visar byggnadens funktion som församlingshem med bland annat höga fönster i tidigare samlingsalen mot söder.
- Fasadutformningen med fasader i varmgrå spritputs med slätputsade markeringar i brutet vitt i form av fönsteromfattningar och putsband som markerar hörn, takfot och grund. En viktig karaktärskapande egenskap är också takets form som saknar takfot i den ombyggda äldsta delen vilket ger byggnaden skarpt skurna former.
- Sadeltaket, täckt med 1-kupigt tegel, halvvalmat tak på tillbyggnaden.
- Fönstren i sin helhet både när det gäller former, material och färgsättning. I den ombyggda äldsta delen är fönstren dels specialtillverkade i traditionella sexdelade och åttadelade former för 50-talet typiska ospröjsade fönster. I tillbyggnaden mot väster finns äldre sexdelade fönster.
- Sockeln med mörkgrå spritputs.
- Entrén med det smäckra skärmtaket och räcken i svartmålat smide.
- Uthuslängans välbevarade karaktär. Tredelad planform som är läsbar genom en symmetrisk fasaduppbyggnad med tre ingångar. Fasader i locklistpanel i falurött och gröna snickerier. Fyrdelade fönster på gavlar och på baksidan, små stående fönster mellan dörrarna. Ytterdörrar med samma typ av inglasning som fönstren, speglarna senare klädda med masonit. Sadeltak med två ventilationsskorstenar. Taket är nyligen omlagt med betongpannor och tidsenliga säkerhetsdetaljer som saknar kulturvärden.
- Tomten med parklik karaktär med berg i dagen och flera gamla träd, buskar och planteringar.

Fd församlingshemmet sett från gång- och cykelvägen i sydväst.

Fasaden mot söder visar tydligt den tidigare funktionen med församlingsal i bottenvåningen.

Entréfasaden mot norr.

Utbuslängan.

Mensättra 1:166 – annex till fd Booheppet

Byggnaden som ligger som annex till det tidigare ålderdomshemmet, Booheppet, har enligt uppgift ursprungligen varit en fattigstuga i anslutning till sjukstugan åren 1900-1924. Därefter rymde den personalbostäder för de kommunala verksamheterna i området och är nu en 1-familjvilla. Byggnaden har genomgått förändringar, såsom bytta och delvis igensatta fönster i sentida former samt ny entré, men sekelskifteskaraktären är fortfarande läsbar i det övergripande formspråket och i flera tidstypiska byggnadsdelar och detaljer.

Byggnaden bedöms vara kulturhistoriskt särskilt värdefull byggnad enligt PBL 8:13.

Värdebärande byggnadsdelar och egenskaper

- Läget i suterräng med källare mot väster. Den bevarade, ursprungliga planformen och volymen. Högre byggnadsform i 1 ½ plan.
- Grunden av tuktad och fogad natursten, hög grund mot väster med äldre källardörr.
- Fönstersättningen som visar byggnadens tidigare funktion.
- Fasadutformningen med liggande fasspontpanel i falurött samt vita knutar, profilerade fönsterfoder och snickeridetaljer.
- Det markanta sadeltaket med långt takutsprång och figursågade taktassar utformade som konsoler. Tegelskorstenen på nocken. Taktäckningen av tvåkupigt betongtegel saknar kulturvärden.
- Tomten som är mycket lummig med buskar och flera stora träd.

Byggnadens entréfasad mot öster.

Byggnadens trädgårdsida sedd från Boo kyrkväg.

Mensättra 1:167 – fd Boo hemmet

Byggnaden uppfördes som Boo kommuns ålderdomshem 1923. Efter det att huset blivit för litet och omodernt lades verksamheten ner 1972. Byggnaden har därefter anpassats för att kunna hyras ut som vanliga hyreslägenheter och rymmer idag fyra lägenheter i bottenvåningen och två lägenheter i övervåningen. Anpassningen till den nya användningen har främst påverkat interiören. Utvändigt har byggnaden behållit sin ursprungliga karaktär mycket väl. Det övergripande uttrycket har tydligt inspirerats av äldre herrgårdsarkitektur med sin monumentalitet, medan formspråket har drag av både 1920-talsklassicism och kvardröjande nationalromantik. Byggnaden är ett mycket bra exempel på hur de tidiga välfärdsbyggnaderna ofta hämtade inspiration från äldre herrgårdsarkitektur.

Värdebärande byggnadsdelar och egenskaper

- Läget i suterräng, planformen och volymen som visar den ursprungliga funktionen och ger byggnaden två olika sidor. Mot norr och entrésidan upplevs byggnaden som en relativt låg och småskalig 1 ½ våningsbyggnad under brutet tak, mot söder är uttrycket högre och monumentalt med två våningar och en hög källarvåning. En låg sidobyggnad mot öster.
- Välbyggd grund av tuktad, fogad natursten, mot söder mycket hög med ett massivt uttryck, mot norr låg.
- Fasadutformning och fönstersättning som visar den ursprungliga funktionen och byggnadens två sidor. Entrésidan med asymmetrisk fasaduppbyggnad, centralt placerad, lägre frontespis med öppen veranda och ovanpåliggande balkong, södra sidan med fem fönsteraxlar och centralt placerad, hög och bred frontespis över tre fönsteraxlar.
- Fasaderna av faluröd locklistpanel med vita knutar och snickerier. Mot väster ett burspråk i bottenvåningen.
- Fönstren i sin helhet, de flesta är tidstypiska, sexdelade former som är högre i bottenvåningen och lägre i övervåningen. Det finns även breda fönster med tre lufter och mindre fönster som visar rummets funktion.
- Entrén med öppen veranda med figursågade pelare som bär upp en balkong. I bottenvåningen räcke av ursprunglig karaktär med faluröd slätpanel med mönster av balusterdockor, på övervåningen vitmålat träräcke. Entrédörr från 1900-talets mitt.
- Takets form med högre, brutet sadeltak, frontespiser med sadeltak. Inklädd takfot, kort takutsprång, särskilt i frontespisen mot söder. Taket har nyligen

lagts om med tvåkupigt betongtegel som saknar kulturvärde, samma gäller för sentida säkerhets- och ventilationsinstallationer.

Byggnaden sedd från gång- och cykelvägen i söder.

Entréfasaden mot Boo Kyrkväg i norr.

Mot söder har byggnaden en hög och välbyggd sockel med källarvåning, vy från sydost.

Burspråk vid västra gaveln.

Mensättra 1:168 – rektorsvillan

Byggnaden uppfördes ca 1915 som lärarbostad, ursprungligen även klockarbostad, och ersatte då en tidigare lärarbostad som hade inretts i den äldsta skolbyggnaden från 1860. Förutom bostad rymde byggnaden ursprungligen även skolsalar, men vid en genomgripande ombyggnad troligen på 1950-talet inreddes hela byggnaden som bostad för den dåvarande rektorn. Byggnaden kallas fortfarande för rektorsvillan.

Utvändigt har byggnaden behållit huvuddragen av sitt ursprungliga uttryck med det högresta sadeltaket, den välbyggda grunden av tuktad och fogad natursten, fasadernas locklistpanel i falurött med vita snickerier samt den öppna verandan med figursågade pelare. Formspråket har tydliga drag av den för tiden typiska nationalromantiken. Karaktärsdragen har dock suddats ut något av fönstren som är bytta på 1940-talet och av en stor takkupa mot söder. Vid ett sentida fönsterbyte har fönstersättningen även ändrats något. Invändigt moderniserades byggnaden helt på 1940-talet och det finns få ursprungliga detaljer bevarade.

Trots ändringarna bedöms byggnaden vara kulturhistoriskt särskilt värdefull byggnad enligt PBL 8:13.

Värdebärande byggnadsdelar och egenskaper

- Läget i suterräng med källare mot söder. Den högresta byggnadsformen i 1 ½ plan, volymen.
- Grunden av tuktad och fogad natursten, hög grund mot söder med äldre källardörr.
- Fönstersättningen som visar rummets funktion. Lilla fönstret ovanför verandan och lunettfönstren på gavelrösten som har bevarad ursprunglig utformning.
- Fasadutformningen med faluröd locklistpanel med vita knutar, fönsterfoder och snickeridetaljer.
- Öppna verandan under sadeltak, kraftfullt profilerade pelare i nationalromantisk stil, räcke i locklistpanel, färgsättning i falurött med vita snickerier.
- Det branta, högresta sadeltaket med kort takutsprång. Två tegelskorstenar med symmetrisk placering på nocken. Taktäckningen av enkupigt lertegel.
- Tomten som är mycket lummig med buskar och flera stora träd. I den ängsliknande slänten söder om byggnaden ligger ett stenröse som troligen är ett gammalt odlingsröse.

Fd rektorsbostaden sedd från Boo kyrkväg.

Fasaden mot norr.

Fd rektorsvillan sedd från fastighetens sydöstra del.